

УДК 159.9 : 314 : 316.3 : 316.6 – 057.4

Дроздов Олександр Юрійович,

доктор психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри загальної, вікової
та соціальної психології імені М. А. Скока,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка,
м. Чернігів, Україна
ORCID ID: 0000-0002-6682-9108
dalmar@ukr.net

ВІТЧИЗНЯНА АКАДЕМІЧНА ПСИХОЛОГІЧНА СПІЛЬНОТА: СОЦІОДЕМОГРАФІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Актуальність дослідження зумовлена недостатнім рівнем вивчення соціодемографічних та соціально-психологічних характеристик сучасних українських психологів, зокрема рівня і факторів їхнього психологічного благополуччя (що є вагомим чинником ефективності професійної діяльності).

Мета статті полягає у вивченні соціодемографічних та соціально-психологічних параметрів представників вітчизняної академічної психологічної спільноти, зокрема рівня і чинників їхнього особистісного та професійного благополуччя.

Метод і методологія. Шляхом онлайн-опитування досліджено 287 психологів – викладачів закладів вищої освіти та співробітників науково-дослідних інститутів психологічного профілю з різних регіонів України. Досліджуваним пропонувалися: 1) авторська анкета, котра містила питання щодо їхніх соціодемографічних та професійних характеристик, а також завдання з елементами суб'єктивного шкалювання щодо рівня та чинників професійного благополуччя; 2) шкала суб'єктивного благополуччя Е. Діннера (SWLS).

Основні результати та висновки. Здійснено реконструкцію соціодемографічного та соціально-психологічного «профілю» середньостатистичного академічного психолога України. Це жінка 47-48 років, яка близько 20 років викладає психологію в державному закладі вищої освіти (працює на повну ставку); психологією зацікавилася ще в юнацькому віці (навчалася за цією ж спеціальністю); вона кандидат наук (дисертація, найімовірніше, була з педагогічної та вікової психології), доцент; часто має сертифікат (диплом) про додаткову психологічну підготовку в галузі практичної психології, що дозволяє їй іноді надавати психологічну допомогу іншим на волонтерських засадах; рівень свого суб'єктивного благополуччя оцінює як середній; у професії їй подобаються: можливість спілкування з іншими людьми, зручний графік та інтелектуальна спрямованість роботи, відчуття її соціальної значущості; вона не задоволена рівнем своєї заробітної плати, через що часом виникають думки про зміну місця роботи. Структура «референтної групи» вітчизняних академічних психологів відображає певну поляризованість та строкатість їхньої професійної свідомості (яка перебуває «десь між» західними, вітчизняними та радянськими парадигмами і, відповідно, авторитетами).

Перспективи подальших досліджень вбачаються у вивченні інших демографічних та соціально-психологічних особливостей представників вітчизняної академічної (а також практичної) психології, які, зокрема, пов'язані з ефективністю професійної діяльності.

Ключові слова: психологи; психологічна спільнота; академічні психологи; профіль; особистісне благополуччя; професійне благополуччя.

UDC 159.9 : 314 : 316.3 : 316.6 – 057.4

Oleksandr Yu. Drozdov,

Doctor of Psychological Sciences, Associate Professor,
Chief of M. A. Skok Department of General,
Developmental and Social Psychology,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»,
Chernihiv, Ukraine
ORCID ID: 0000-0002-6682-9108
dalmar@ukr.net

DOMESTIC ACADEMIC PSYCHOLOGICAL COMMUNITY: SOCIO-DEMOGRAPHIC AND SOCIO-PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS

Relevance. There is a poor study of modern Ukrainian psychologists' socio-demographic and socio-psychological characteristics, particularly the level and factors of their psychological well-being (which is a significant factor in the effectiveness of professional activity).

The purpose of the article is to study the socio-demographic and socio-psychological parameters of the representatives of the domestic academic psychological community, particularly the level and factors of their personal and professional well-being.

Method and methodology. Through an online survey, 287 psychologists - teachers of higher education institutions and employees of research institutes of the psychological profile from different regions of Ukraine were investigated. The subjects were offered: 1) the author's questionnaire, which contained questions about their socio-demographic and professional characteristics, as well as tasks with elements of subjective scaling regarding the level and factors of professional well-being; 2) E. Dinner's subjective well-being scale (SWLS).

Results and conclusions. Reconstruction of the socio-demographic and socio-psychological "profile" of the average academic psychologist of Ukraine was carried out. She is a 47-48-year-old woman who has been working as a psychology teacher at a state institution of higher education (full-time) for about 20 years; she became interested in psychology at a young age (she studied the same specialty); she is a candidate of sciences (dissertation, rather, was on pedagogical and age psychology), associate professor; probably has a certificate (diploma) of additional psychological training in the field of practical psychology, which allows her sometimes to provide consultant services on a volunteer basis; assesses the level of his subjective well-being as average; she likes in the profession: the opportunity to communicate with other people, a convenient schedule and the intellectual orientation of the work, a sense of its social significance; she is not satisfied with the level of her salary, which is why she sometimes thinks about changing her place of work. The structure of the "reference group" for domestic academic psychologists reflects a certain polarization and variety of their professional consciousness (which is "somewhere between" Western, domestic and Soviet paradigms and, accordingly, authorities).

Prospects for further research are seen in the study of other demographic and socio-psychological characteristics of representatives of domestic academic (as well as practical) psychology, which, in particular, are related to the effectiveness of the professional activity.

Key words: psychologists; psychological community; academic psychologists; profile; personal well-being; professional well-being.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Відомо, що будь-яка наука (психологія зокрема), крім «когнітивного виміру» (наукові теорії, концепції тощо), має не менш важливий вимір – «соціальний». Це люди, які, власне, є творцями першого виміру, авторами наукових праць, ініціаторами наукових досліджень, засновниками та послідовниками наукових напрямків. Відповідно, розвиток науки вимагає врахування цього «людського фактору», який відображається в соціодемографічних та психологічних характеристиках представників академічної спільноти. Вивчення останніх можна порівняти зі своєрідною колективною саморефлексією, спробою «поглянути в дзеркало» для того, щоб дати відповіді на питання «Хто ми є?», «Які ми?», «Які наші сильні/слабкі сторони?», «Що з нами відбувається?» тощо. Особливої актуальності такі дослідження набувають у «перехідних» суспільствах, що характеризуються поступовим зламом одних і формуванням інших цінностей, норм, парадигм, орієнтирів тощо. Без сумніву, усе це стосується й українського суспільства і, відповідно, його академічної психологічної спільноти як однієї з важливих частин вітчизняної інтелігенції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На Заході, зокрема в США, є традиція різних моніторингових серед професійних спільнот (зокрема психологів), які часто мають суто практичний (комерційно-економічний) сенс. Прикладом досліджень такого типу є дані сайту «Zipria.com», які збираються на основі аналізу кількох мільйонів профілів

(оголошень) про працевлаштування. Так, станом на 2022 р. дві третини (64,8%) працюючих психологів у США – це жінки (зазначимо, що тенденції «жіночої експансії» багато років; так, у 2010 р. частка американських психологинь становила 57,2%); середній вік американських психологів-жінок – 46 років, а чоловіків – 52 роки; більшість із них (79%) належать до білої раси; найбільша кількість психологів працює у двох сферах – освіті (43%) і приватній практиці (36%); ще 19% психологів працюють в урядових структурах США. Відносна більшість фахівців (44%) є працівниками великих організацій (з кількістю працівників від 1 до 10 тисяч). Цікавішим результатом є той, що значна частка американських психологів (32%) часто змінює роботу, залишаючись на одному місці лише 1-2 роки. Середня заробітна плата психологів у США станом на серпень 2022 р. становила \$97 803 на рік (або \$47.02 за годину). «Найбідніші» психологи заробляють у середньому \$68 000 на рік, а «найбагатші» – \$139 000 (найвища заробітна плата у фахівців, що мешкають та працюють у штаті Каліфорнія) (Psychologists Demographics...). Цікаво, що американська офіційна економічна статистика дає дещо скромніші дані щодо доходів психологів (така ситуація була б логічнішою та більш очікуваною в нашій країні). Наприклад, за даними Бюро трудової статистики США, станом на 2021 р. середній річний дохід психологів країни становив \$81 040 (або \$38.96 за годину). При цьому індустріально-організаційні психологи в середньому заробляли \$105 310, клінічні та консультативні психологи – \$82 510, а шкільні психологи – \$ 78 780 на рік (Occupational Outlook...).

Часто такі дослідження проводяться в межах різних громадських професійних об'єднань (психологічних асоціацій). Прикладом є регулярні саомоніторинги відомої АПА (*American Psychological Association*) – найбільшої, найбагатшої та найвпливовішої громадської психологічної асоціації Заходу. Так, станом на 2017 р. більшість членів АПА становили жінки (57,8%), представники білої раси (60%). Середній вік психологів був 57,8±16 років (зазначимо, що частота молодих фахівців віком до 34 років доволі скромна – 7,8%). Однією з причин цього є високі фахові та наукові вимоги до членів АПА. Зокрема, більшість (69,9%) із них мали вчений ступінь PhD; а разом з іншими варіантами (Ed.D., Psy.D., M.D.) носіїв вчених ступенів було майже 90%; водночас «науковий стаж» (термін після захисту дисертації) майже половини (45,9%) психологів АПА становив 25 років і більше. Відносна більшість (понад 40%) членів асоціації спеціалізувалася в галузі клінічної психології (2017-APA...). За даними Австралійського психологічного товариства (APS) за 2017 р., жінки також становили абсолютну більшість його членів (79%); але за віком переважали психологи 40-49 років (25,7%) і 30-39 років (23,4%) (2017-Annual...).

Є дослідження, присвячені соціально-психологічним особливостям психологів. Так, опитування L. Lin, P. Christidis та J. Conroy (2017) виявило високий рівень задоволеності психологів США різними аспектами свого професійного благополуччя. Зокрема, 96% опитаних фахівців заявили, що вони частково або повністю задоволені мірою своєї професійної незалежності, 95% – соціальною значущістю своєї роботи, 94% – процесом інтелектуального обміну, 93% – рівнем відповідальності професії, 90% – розташуванням своєї роботи. Рівнем безпеки своєї роботи повністю або частково було задоволено 82% опитаних, рівнем заробітної плати – 80%, можливостями кар'єрного зростання – 75% (Most psychologists...).

Вітчизняна наука, на жаль, не може похвалитися систематичними дослідженнями представників психологічної спільноти. Винятком є поодинокі праці, присвячені демографічним особливостям фахівців-психологів окремих регіонів (Дроздов, 2019) або тенденціям професійного вигорання серед них (Комар, & Вахрушева, 2018). Відомості, які збираються в межах державних наукових та освітніх інституцій, як

правило, мають забюрократизований характер і часто відображають формальні «показники» (наявність вчених ступенів/звань, публікаційна активність та ін.).

Отже, **метою статті** є вивчення соціодемографічних та соціально-психологічних параметрів представників вітчизняної академічної психологічної спільноти, зокрема рівня та чинників їхнього особистісного та професійного благополуччя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження проводилося у вересні 2022 р. в онлайн-форматі (за допомогою анонімною Гугл-форми). Було використано методи анкетування з елементами суб'єктивного шкалювання (питання авторської анкети стосувалися соціодемографічних характеристик, чинників та стану професійного благополуччя, професійної референтної групи), а також шкалу «задоволеності життям» Е. Діннера (SWLS) для вимірювання рівня суб'єктивного благополуччя. Усього в дослідженні взяли участь 287 осіб – академічних психологів, що працюють у державних (78,8%), комунальних (2,8%) та приватних (2,1%) закладах вищої освіти, а також академічних науково-дослідних інститутах (16,4%). Відповідно, більшість досліджуваних (72,8%) були викладачами (працювали на посадах асистента, доцента, професора тощо); наукових співробітників та осіб, які займали адміністративні посади (завідувачі кафедр, лабораторій тощо), було відповідно 13,9% і 13,2%.

Територіально більшість опитаних презентували м. Київ (38,7%); інші регіони були представлені таким чином: Львівська (9,1%), Черкаська (8,7%), Чернігівська (7,3%), Одеська (5,2%), Рівненська (4,9%), Харківська та Київська (по 3,8%), Полтавська (3,5%) області; по кілька осіб презентували Вінницьку (2,8%), Волинську, Дніпропетровську та Хмельницьку (по 2,1%), Запорізьку (1,7%), Чернівецьку (1,4%), Житомирську (1%), Закарпатську (0,7%), Кіровоградську, Миколаївську та Івано-Франківську (по 0,3%) області.

Отримані дані було піддано процедурі математико-статистичного аналізу за допомогою програми SPSS v.23. Відповіді респондентів щодо їхніх наукових авторитетів оброблялися методом частотного контент-аналізу. Кількісна та якісна обробка отриманих результатів є підставою для виокремлення таких тенденцій.

«Соціодемографічний портрет» спільноти. Переважну більшість наших респондентів становили жінки (82,6%). З одного боку, це є цілком очікуваним і зрозумілим – як світова, так і вітчизняна психологія мають переважно «жіноче обличчя» (тут достатньо пригадати не лише наведену вище зарубіжну статистику, а й гендерну специфіку наших психологічних факультетів). З другого боку, якщо згадати історію психології, то переважну більшість «класиків» (і в зарубіжній, і у вітчизняній психології) становлять саме чоловіки. Може навіть виникнути враження, співзвучне з відомим гендерним стереотипом: нібито науку «рухають» чоловіки, а жінки їх переважно «підтримують»... У цьому контексті цікавими будуть дані щодо наукових авторитетів наших респондентів, наведені нижче.

Середній вік наших опитуваних становив $47,8 \pm 10,7$ років (загальний віковий розкид – від 23 до 75 років). З одного боку, вищенаведений показник можна сприймати позитивно – він збігається з етапом накопичення професійного та життєвого досвіду («мудрості»), що має позитивно впливати на результативність діяльності. З другого боку, тут можна побачити й важливу потенційну проблему – будь-які (зокрема «цінні») кадри старіють, їм «на зміну» має приходити «молодь». Але з наявністю останньої якраз і проблема – респондентів віком 23-35 років (беремо офіційну межу «молодіжного віку» в Україні) виявилось всього 13,6%. Питання, кому «досвідчені працівники» передаватимуть у майбутньому свої досвід та наукові надбання, стає риторичним...

Середній науково-педагогічний стаж наших респондентів становив $19,9 \pm 11$ років (загальний розкид – від 0 до 51 року). Частка працівників зі стажем від 0 до 5 років становила 10,9% від загальної кількості опитаних; від 6 до 10 років – 12,6%; від 11 до 20 років – 31,6%; від 21 до 30 років – 30,2%; 31 рік і більше – 14,7%.

Прикметно, що 56,1% наших опитуваних із самого початку здобували психологічну освіту і вибудовували класичну «лінійну» кар'єру (де робота є продовженням попередньої освіти). Натомість трохи менше половини (43,9%) мали першу освіту з іншого напрямку, тобто у психологію вони «прийшли» дещо пізніше. Зазначимо, що таку «відкритість» психології для «непсихологів» навряд чи можна вважати суто вітчизняною особливістю. Якщо звернутися до історії становлення світової наукової психології кінця XIX – початку XX ст., то можна пригадати значну кількість науковців, котрі прийшли в психологію з інших «наукових таборів» (медицини, філософії, біології, педагогіки, соціології, інженерно-технічних наук тощо). Отже, якщо пригадати одну зі складових системного принципу вивчення психіки Б. Ломова (необхідність розгляду багатовимірних психічних явищ саме під різними кутами зору), то стає зрозумілою перевага наявності значної кількості «первинних непсихологів» в академічній психологічній спільноті – створюються ширші можливості для побудови міждисциплінарних зв'язків і напрямків, появи нетрадиційних (для «традиційної психології») поглядів на проблеми тощо.

Що ж до наявності наукового ступеня, то переважна більшість опитаних (67,2%) була кандидатами наук (або докторами філософії), кожен п'ятий (22,3%) – доктором наук і лише 10,5% не мали наукових ступенів. Зрозуміло, що такий результат є наслідком кадрової політики в освітніх та наукових закладах (за якої працівнику «без дисертації» складно витримувати конкуренцію із «захищеними» колегами). А втім, вітчизняна система освіти поступово наближається до загальносвітових нормативів, відповідно до яких наявність наукового ступеня є не лише ознакою «викладача вищої кваліфікації» (як це було в радянські і ранні пострадянські часи), а й необхідним атрибутом посідання людиною певних посад.

Цікавими тут є дані щодо спеціальностей, за якими наші опитувані захищали свої дисертації. Відносна більшість (37,7%) із них захищалася з педагогічної та вікової психології (19.00.07). З одного боку, це є логічним наслідком історії розвитку вітчизняної психології, яка від початку XX ст. перебувала й досі перебуває «під крилом» педагогіки (навіть у наш час усі науково-дослідні установи психологічного спрямування перебувають у структурі НАПН України; і це при тому, що проблемне і смислове поле психології як науки є набагато ширшим, ніж у педагогіці...). З другого боку, така «віково-педагогічна спрямованість» психології має зворотний бік – на жаль, як у радянські, так і пострадянські часи низка напрямків психологічних досліджень (зокрема природничо орієнтованих) розвивалися в Україні менш інтенсивно порівняно з іншими країнами. Дві наступні відносно великі групи опитаних психологів захищалися із загальної (19.00.01 – 24,2%) та соціальної (19.00.05 – 17,3%) психології. У сумі ці три згадані спеціальності становлять абсолютну більшість – майже 80%. Відповідно, кількість фахівців, які захищалися за більш вузькоспеціалізованими напрямками, була значно меншою. Так, із медичної психології (19.00.04) захищалося 3,1% опитаних, зі спеціальної (19.00.08) – 2,7%, з організаційної та економічної (19.00.10) – 1,9%, з політичної (19.00.11) – 1,5%, із психології праці в особливих умовах (19.00.09) та юридичної (19.00.06) – по 0,8%, із психофізіології (19.00.02) – 0,4%. Усі інші нечисленні респонденти захищалися з педагогічних (3,1%), філософських (2,3%), біологічних (0,8%), медичних (0,4%) та інших (3,1%) галузей наук.

Що ж до наявності вченого звання респондентів, то ми отримали таку картину: доценти – 44,6%, не мають вченого звання – 33,1%, професори – 16%, старші наукові

співробітники – 6,3%. Якщо порівняти ці дані з вищенаведеною статистикою за науковими ступенями, можна побачити певні відмінності (які стосуються меншої частоти отриманих звань). Відомо, що певна частина науково-педагогічних працівників після захисту першої (кандидатської) або другої (докторської) дисертації не отримує або не хоче отримувати відповідні звання. Це може бути зумовлено як об'єктивними (бюрократичні, фінансові та науково-педагогічні «складнощі» процедури отримання чергової «корочки»), так і суб'єктивними (втрата мотивації, орієнтація на інші «маркери успіху» тощо) чинниками.

Досліджуючи працевлаштування респондентів, ми виявили, що переважна більшість із них (72,8%) працюють на повну ставку. Імовірно, це є наслідком кадрової політики адміністрації багатьох освітніх і наукових закладів, які за рахунок скорочення кількості працівників (що відбувалося останнім часом) намагалися більше завантажити та втримати «цінні кадри». Можна припустити, що більшість із 27,2% опитаних, які працюють на частину ставки, дивляться на першу групу із закономірною заздрістю (автор особисто знає випадки, коли його колеги-психологи протягом багатьох останніх років не працювали на повну ставку...). Також виявилось, що 57,8% опитаних не працюють за сумісництвом (імовірно, здебільшого через об'єктивні складнощі такого працевлаштування); натомість 23,3% працюють за сумісництвом в іншому закладі, а 18,8% – у своєму закладі.

Проаналізувавши дані про наявність документа про додаткову освіту (підготовку) в галузі надання психологічної допомоги (психотерапії, консультування тощо), ми отримали три приблизно однакові групи: 30% респондентів не мають такого документа, тобто вони фактично є академічними психологами у вузькому («класичному») сенсі цього терміна; 39,7% – мають документ про короткочасну підготовку обсягом кілька десятків годин з кожного напрямку; 30,3% – мають документ про довготривалу підготовку обсягом кілька сотень годин з кожного напрямку. Бачимо, що дві останні групи фактично мають перевагу щодо додаткової зайнятості, зокрема працевлаштування (або «підробітку»).

З вищенаведеними результатами перегукуються й наступні, які стосуються роботи наших респондентів практичними психологами. Зокрема, на питання «*Чи надаєте Ви приватну психологічну допомогу (консультації, психотерапія) на комерційних засадах?*» негативну відповідь дали 45,3% (прикметно, що це значно більше тієї кількості, яка раніше заявляла про те, що не має додаткової практичної психологічної підготовки). Третина опитаних (32,8%) заявила, що робить це нерегулярно, ситуативно («час від часу»); лише 22% регулярно надають приватну психологічну допомогу (тобто вони фактично водночас і академічні, і практичні психологи). Цікаво порівняти ці результати з відповідями на питання, яке стосувалося надання психологічної допомоги на волонтерських засадах. Виявилось, що половина (51,2%) респондентів роблять це нерегулярно; 21,3% – регулярно; 27,5% – цього не роблять (мабуть, це ті самі «чисто академічні» психологи). Отже, одна група наших опитуваних готова працювати практичним психологом «комплексно», тобто як на комерційних, так і на некомерційних засадах; друга група робить це на альтруїстичній (волонтерській) основі; третя група – не бажає (або не має можливості, не вміє) виходити за межі звичної науково-педагогічної діяльності.

Суб'єктивне благополуччя фахівців та його чинники. Середньостатистичний результат за шкалою суб'єктивного благополуччя (СБ) Е. Діннера (SWLS) становив $23,1 \pm 5,7$, що загалом відповідає діапазону середньостатистичної норми за цією методикою ($20,8 \pm 6,2$; за Є. Осінім і Д. Леонтєвим). Щоб не обмежуватися цим показником «середньої температури по лікарні», ми здійснили частотний аналіз даних. Виявилось, що досліджуваних з низьким рівнем СБ (показник до 14 балів) у загальній

вибірці – 9,4%, із середнім (15-27 балів) – 70,7%, із високим (28 балів і вище) – 19,9%. Той факт, що лише кожен п'ятий академічний психолог має високий рівень СБ, імовірно, можна пояснити зовнішніми соціально-політичними та соціально-економічними чинниками (війна, складна економічна ситуація тощо). А втім, можна припустити, що вітчизняних психологів з низьким рівнем СБ насправді більше, але вони просто не бажали брати участь у нашому дослідженні.

Для визначення впливу соціодемографічних характеристик на рівень СБ досліджуваних ми скористалися методами кореляційного аналізу (за Спірменом), U-критерія Манна–Уїтні та H-критерія Краскелла–Уоллеса. Кореляційний аналіз не виявив статистично вірогідного зв'язку СБ з віком ($p=0,845$) і науково-педагогічним стажем роботи ($p=0,908$). Також з'ясувалося, що за такими чинниками, як стать ($p=0,096$), тип організації (заклад вищої освіти – науково-дослідний інститут; $p=0,294$) і тип регіону (столиця – провінція; $p=0,518$), немає статистично вірогідних відмінностей у рівнях СБ опитаних. Натомість такі відмінності виявлено за такими чинниками:

- тип посади (викладач – науковий співробітник – адміністратор); вищий рівень СБ був серед адміністраторів, нижчий – серед наукових співробітників ($p=0,008$);

- наявність вченого ступеня (без ступеня – кандидат – доктор наук); вищий рівень СБ був серед носіїв вченого ступеня, а нижчий – без нього ($p=0,02$).

У таблиці 1 наведено дані щодо суб'єктивної оцінки нашими респондентами задоволеності чинниками їхнього особистісного та професійного благополуччя.

Таблиця 1

Оцінка задоволеності чинниками благополуччя

Ранг	Чинник	Сер. оцінка задоволеності*
1	Відчуття задоволення від спілкування зі студентами/досліджуваними	8,48±1,66
2	Зручний графік роботи	8,00±1,92
3	Цікава інтелектуальна робота	7,91±1,95
4	Відчуття соціальної значущості своєї професії	7,89±2,08
5	Позитивний психологічний клімат у колективі (на кафедрі, у лабораторії тощо)	7,64±2,10
6	Можливість професійного розвитку, побудови кар'єри	7,44±2,22
7	Відчуття гордості за заклад, де працюю	7,29±2,34
8	Підтримка з боку керівництва	7,12±2,41
9	Позитивний психологічний клімат у закладі в цілому	6,81±2,15
10	Відчуття захищеності з боку адміністрації	6,10±2,54
11	Комфортні матеріальні умови роботи	5,82±2,37
12	Відчуття стабільності	5,31±2,43
13	Немає бюрократії	5,30±2,52
14	Наявність моральних заохочень з боку керівництва/профкому	5,25±2,66
15	Немає стресів, перевантажень у роботі	5,15±2,47
16	Відчуття захищеності з боку профкому	4,92±2,91
17	Гідна заробітна плата	4,61±2,46
18	Наявність матеріальних заохочень з боку керівництва/профкому	4,38±2,64

*Примітка: 1 бал – мінімальне, 10 балів – максимальне значення

Можна побачити, що найбільшою мірою наші досліджувані задоволені чинниками переважно суб'єктивного («внутрішнього») плану, за винятком одного об'єктивного (зручного графіку роботи). Привертає увагу те, що найвища оцінка такого чинника, як «комунікативний кайф» від своєї професії, збігається з найнижчим рівнем стандартного відхилення (тобто тут опитані були найбільш однотайними). Натомість найменшою мірою оцінювалося задоволення суто матеріальних чинників. Зокрема, високі оцінки задоволеності заробітною платою (на рівні 8-10 балів з 10) давали 12,5% психологів; найнижчі оцінки «грошової задоволеності» (1-3 бали) надали 35,6%. Можна також

побачити, що найменш однастайними (про що свідчить максимальна дисперсія) опитані були, коли оцінювали відчуття захищеності з боку профкомів (мабуть, тому, що ефективність цих структур в різних організаціях досить сильно відрізняється).

За Н-критерієм Краскелла–Уоллеса виявлено статистично достовірні відмінності за оцінками всіх без винятку вищезазначених чинників у групах досліджуваних з різними рівнями СБ (низький – середній – високий; при $p=0,001$).

Цікавими також є дані щодо частоти виникнення думок, які можуть свідчити про суттєві проблеми, пов'язані з професійним благополуччям фахівців-психологів і намаганням внести зміни у свою кар'єру (табл. 2). Отримані дані засвідчили, що більшість академічних психологів більш-менш задоволені своєю професією, і гіпотетичні варіанти кар'єрних змін частіше обмежуються зміною місця роботи (з орієнтацією «де краще платять» – судячи з даних попередньої таблиці). Високі оцінки (6-7 балів із 7) щодо такої думки давали 35,6% психологів. Менша частота думок про міграцію пов'язана, імовірно, з наявністю в багатьох об'єктивно існуючих комунікативних бар'єрів (далеко не всі добре володіють іноземними мовами). Високі оцінки частоти «міграційних думок» давали 15,7% респондентів. Ну а думки про повну зміну професії з'являються у відносно незначній кількості психологів (високі оцінки тут давали всього 6,6% опитаних).

Таблиця 2

Частота думок про зміни в кар'єрі

Ранг	Спрямованість думок	Сер. частота*
1	... щоб змінити своє місце роботи	3,72±1,82
2	... щоб поїхати працювати в іншу країну	3,07±1,95
3	... щоб змінити свою професію	2,25±1,66

*Примітка: 1 бал – мінімальне, 7 балів – максимальне значення

За Н-критерієм Краскелла–Уоллеса виявлено статистично достовірні відмінності за оцінками частоти виникнення думок перших двох типів (при $p=0,001$ і $0,022$) у групах досліджуваних з різними рівнями СБ: особи з високим рівнем благополуччя заявляли про меншу частоту таких думок, ніж особи з низькими і середніми рівнями. Натомість не було виявлено статистично достовірних відмінностей за частотою виникнення думки про повну зміну професії.

«Референтна група» фахівців. На питання «Які саме психологи (минулого або сучасності) є найбільш авторитетними для Вас у науковому плані?» отримано доволі дисперсні результати. Зокрема, жодне згадане прізвище не змогло набрати в сумі частоту згадування понад 5,2% (від загальної кількості відповідей). Ми отримали «мікс» із зарубіжних, радянських і вітчизняних науковців, представників різних епох і теоретико-методологічних течій (психоаналізу, гуманістичної психології, біхевіоризму, діяльнісного та вчинкового підходів тощо). Це, на нашу думку, свідчить про те, що вітчизняна академічна спільнота є відносно слабо структурованою в науково-світоглядному плані; її структуру задають переважно «зовнішні» чинники (місце роботи або навчання тощо). Зазначимо, що загальна кількість згаданих українських науковців (36,3%) поступалася частоті згадування їхніх зарубіжних колег. Процедура контент-аналізу відповідей дала змогу побудувати рейтинг (табл. 3), який, безумовно, відображає лише окремі загальні тенденції.

Таблиця 3

Рейтинг 20-ти найбільш авторитетних психологів

Ранг	«Авторитети»	Н згадок	Частка від заг. кільк., у %
1	Юнг К.-Г.	57	5,2
2	Виготський Л.	48	3,9

3	Франкл В.	44	4,0
4	Фрейд З.	43	3,9
5	Костюк Г.	32	2,9
6-7	Маслоу А., Максименко С.	29	2,6
8	Роджерс К.	25	2,3
9	Титаренко Т.	21	1,9
10	Рубінштейн С.	20	1,8
11	Ялом І.	19	1,7
12	Фром Е.	18	1,6
13	Васютинський В.	17	1,5
14-16	Леонтьєв О., Роменець В., Карамушка Л.	14	1,3
17	Моляко В.	12	1,1
18-21	Бандура А., Бек А., Бондарчук О., Еріксон Е.	11	1,0

Досить цікавим і дещо неочікуваним тут виглядає своєрідне «лідерство» К.-Г. Юнга. Складно дати однозначну відповідь, чому «кращий учень» З. Фрейда («спадковий принц психоаналізу») обійшов і свого вчителя, і всіх інших класиків. Можливо, така популярність пояснюється тим, що окремі положення його концепції (передусім учення про архетипи) є доволі «зручними» для пояснення актуальних соціально-психологічних проблем (масової політичної свідомості і поведінки, національної ідентичності, сприймання ворогів тощо). Цікавим є такий момент: якщо зосередити увагу лише на нині живих «авторитетах», то виявиться, що: 1) усі вони представляють саме вітчизняну науку; 2) половина з них є жінками (це щодо раніше згаданого стереотипу про «чоловіче лідерство» в психології).

Обмеження дослідження. Відносно невеликий обсяг загальної вибірки і недостатня представленість низки регіонів (передусім Сходу і Півдня України) дозволяють нам вести мову не так про закономірності, як про певні тенденції.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отримані нами результати дають змогу здійснити реконструкцію соціодемографічного та соціально-психологічного «профілю» середньостатистичного академічного психолога України. Це жінка 47-48 років, яка близько 20 років викладає психологію в державному закладі вищої освіти (працює на повну ставку); психологією зацікавилася ще в юнацькому віці (навчалася за цією ж спеціальністю); вона кандидат наук (дисертація, найімовірніше, була з педагогічної та вікової психології), доцент; часто має сертифікат (диплом) про додаткову психологічну підготовку в галузі практичної психології, що дозволяє їй іноді надавати психологічну допомогу іншим на волонтерських засадах; рівень власного суб'єктивного благополуччя оцінює як середній; у професії їй подобаються можливість спілкування з іншими людьми, зручний графік та інтелектуальна спрямованість роботи, відчуття її соціальної значущості; вона не задоволена рівнем своєї заробітної плати, через що іноді виникають думки про зміну місця роботи.

Структура «референтної групи» вітчизняних академічних психологів відображає певну поляризованість і строкатість їхньої професійної свідомості (яка перебуває «десь між» західними, вітчизняними та радянськими парадигмами і, відповідно, авторитетами).

Подальші перспективні дослідження представників вітчизняної академічної (а також і практичної) психології можуть бути спрямовані на вивчення інших демографічних і соціально-психологічних особливостей, які, зокрема, пов'язані з ефективністю професійної діяльності.

Подяка. Автор висловлює глибоку подяку всім, хто надав допомогу в проведенні цього дослідження, зокрема Т. Титаренко, В. Васютинському, О. Кочубейник, С. Чуніхіній, І. Жадан, Л. Прохоренко, О. Бондарчук, О. Лозовій, Т. Андрущенко, Л. Долинській, В. Шмаргуну, Л. Карамушці, Ю. Швалбу, Г. Гуменюк, О. Бондаренку,

А. Курапову (м. Київ), О. Літвінової (м. Кременчук), О. Шпортун, О. Паламарчук (м. Вінниця), С. Аврамченко (м. Черкаси), Г. Хомич, Т. Кузьменко (м. Переяслав), Н. Родиній (м. Одеса), В. Гупаловській, Н. Хазратовій, І. Галяну, З. Карпенко (м. Львів), З. Бондаренко (м. Дніпро), В. Безлюдній, Н. Корчаковій (м. Рівне), В. Моргуну (м. Полтава), В. Павленко (м. Харків), М. Папучі (м. Ніжин), Л. Івановій, Г. Горбань (м. Запоріжжя), Л. Онуфрієвій (м. Кам'янець-Подільський) та іншим небайдужим до науки й автора колегам.

Список використаних джерел

- Дроздов, О. Ю. (2019). Чернігівська психологічна спільнота: соціально-демографічний портрет. В О. Ю. Дроздов, І. І. Шлімакова (Ред.), *Дев'ять Сіверянські соціально-психологічні читання: Матеріали Міжнародної наукової конференції* (30 листопада 2018 року, м. Чернігів). Чернігів, с. 128–132. Взято з http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/342/1/Drozдов_The%20Chernihiv%20psychological%20community.pdf
- Комар, Т. О., & Вахрушева, Г. Г. (2108). Синдром вигорання психологів системи освіти. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*, Вип. 2, Т. 2, с. 51–55.
- Most psychologists are satisfied with their jobs*. Retrieved from <https://www.apa.org/monitor/2019/03/datapoint>
- Occupational Outlook Handbook: Psychologists*. Retrieved from <https://www.bls.gov/ooh/life-physical-and-social-science/psychologists.htm>
- Psychologists Demographics and Statistics in the USA*. Retrieved from <https://www.zippia.com/psychologist-jobs/demographics/>
- 2017 Annual Report (Australian Psychological Society)*. Retrieved from <https://psychology.org.au/getmedia/4df6fa7d-9f6b-45e6-b666-2791ea555988/17aps-ar-item1a-web.pdf>
- 2017: APA Member Profiles*. Retrieved from <https://www.apa.org/workforce/publications/17-member-profiles>

References

- Drozдов, O. Yu. (2019). Chernihivska psykholohichna spilnota: sotsialno-demohrafichnyi portret [Chernihiv's psychological community: socio-demographic portrait]. In O. Yu. Drozdov, & I. I. Shlimakova (Ed.), *Deviati Siverianski sotsialno-psykholohichni chytannia* [Ninth Siveryan Socio-psychological Readings: Proceedings of the International Scientific Conference]. Chernihiv, pp. 128–132. Retrieved from http://erpub.chnpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/342/1/Drozдов_The%20Chernihiv%20psychological%20community.pdf (in Ukrainian)
- Komar, T. O., & Vakhrusheva, H. H. (2018). Syndrom vyhorannia psykholohiv systemy osvity [Syndrome of the Burnout of Psychologists in the Education System]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Psykholohichni nauky* [Scientific Bulletin of Kherson State University. Series: psychological sciences], 2, Vol. 2, pp. 51–55. (in Ukrainian)
- Most psychologists are satisfied with their jobs*. Retrieved from <https://www.apa.org/monitor/2019/03/datapoint> (in English)
- Occupational Outlook Handbook: Psychologists*. Retrieved from <https://www.bls.gov/ooh/life-physical-and-social-science/psychologists.htm> (in English)
- Psychologists Demographics and Statistics in the USA*. Retrieved from <https://www.zippia.com/psychologist-jobs/demographics/> (in English)
- 2017 Annual Report (Australian Psychological Society)*. Retrieved from <https://psychology.org.au/getmedia/4df6fa7d-9f6b-45e6-b666-2791ea555988/17aps-ar-item1a-web.pdf> (in English)
- 2017: APA Member Profiles*. Retrieved from <https://www.apa.org/workforce/publications/17-member-profiles> (in English)